

Mi svábok, jó magyarok voltunk

Magyarország többpárti egyetértéssel, a sajtóban folytatott hecckampány fanfárjaitól kísérvé, nagyrészt saját elhatározásból úzte el negyedmillió saját polgárát hetven évvel ezelőtt. A németek embertelen kitelepítése után „svábul még lélegezni sem volt szabad”, a kollektív bűnösség jegyében végrehajtott akciókról sokáig beszélni sem lehetett, és még most is hamis mítoszok lengik körül a koalíciós évek marhavagyonos tömegdeportálásait. Vagyonrablás, Kelet-Európa újraszabása és a mostaninál tízszer súlyosabb menekültválság: 1946. január 19-én indult el az első sváb vonat.

A német közösség felét, 220-230 ezer embert telepítettek ki 1946 és 1948 között akarata és tiltakozása ellenére Magyarországról arra hivatkozva, hogy a német kisebbség felelős a nemzeti szocializmusért. A vád szerint a háborús években a svábok voltak Hitler előretolt éke, „fasiszta maradványról” van szó, akik nem érdemelnek kíméletet.

A kollektív bűnösség logikája szerint százezrekhez hasonlóan fasiszta maradvány lett a 13 és fél éves [dunabogdányi](#) Stágel Feriből is. „Egy szombati nap volt, amikor teherautókkal jöttek értünk. Senki sem tudta, hogy kit és miért visznek. Apám nem volt volksbundista, a háborúban magyar katona volt,

mégis rajta volt a kitelepítési listán. Talán azért, mert német anyanyelvűnek vallotta magát, talán azért, mert az egyik legtehetősebb ember volt a faluban. Fogalmunk sem volt, hová megyünk.”

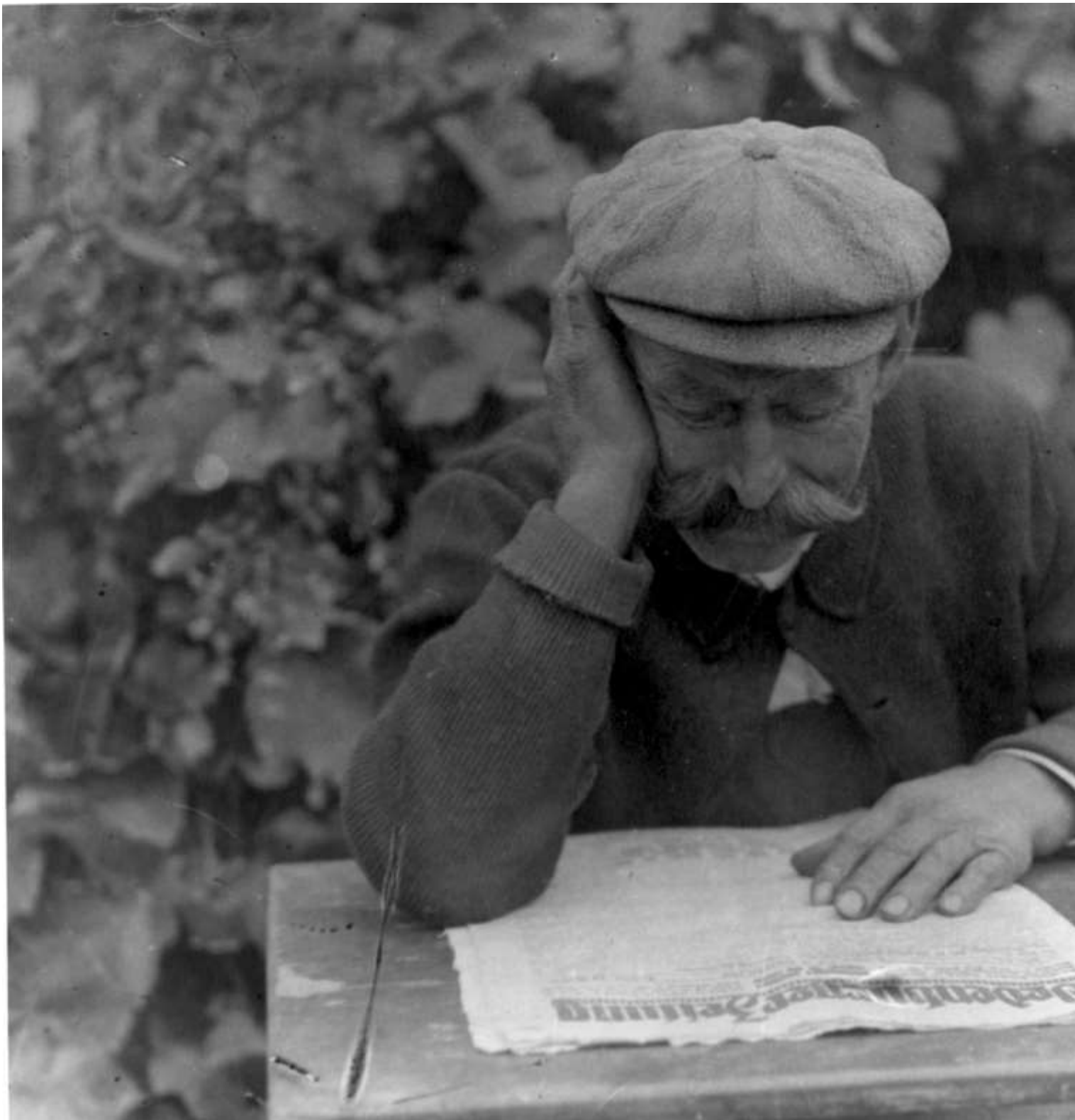
A gyerekek azok közé tartoztak, akik – mint a 65 év felettek, az állapotos anyák, a népgazdasági szempontból hasznos értéket jelentő bányászok, valamint a „nemzethűségüket” 1945 előtt bizonyítók – elvileg mentességet kaphattak volna, de az eleve embertelen és erkölcstelen rendelet végrehajtásakor rendszerszintűek voltak az újabb visszaélések és szemétségek is.

A különböző traumák kényszeres szembeállításának már csak azért sincs túl sok értelme, mert azok időnként hasonló forrásból fakadnak. A németek elleni háború utáni brutális intézkedéseket jelentős részben ugyanaz motiválta, mint az alig egy-két évvel korábbi zsidóüldözéseket: az államilag támogatott vagyonszerzés, az ellenségnek nyilvánított csoportok kifosztása, esetleg a szabadrablás reménye, tágabb politikai szinten pedig a szociális célok totális diszkrimináción alapuló megoldása, együtt az etnikai homogenizálás agyrémével. A kérdés, hogy hogyan csinálhatták ezt meg közvetlenül a holokauszt után.

A leghűségesebb hazaárulók

A magyarországi németeket a marhavagonok – a zsidókkal ellentétben – nem a halálba vitték, de az egzisztenciájuktól, méltóságuktól, elképzelt jövőjüktől és sokszor közvetlen családtagjaiktól őket is a mindenható állam fosztotta meg, méghozzá alapvetően szintén származási alapon. Bár a magyar politikusok taktikai okokból tagadták, hogy ők is kollektív bűnöst keresnének egy etnikai csoportban (mellesleg a német közösség volt a Trianon utáni országterületen maradt egyetlen népesebb nemzetiség), de a németek ellen uszító újságcikkek olvasóinak erről nem lehetett kétségük.

„Sopronban az új honfoglalás mást is jelent, mint földhöz jutást. Jelenti az utóbbi idők legnagyobb gondolatát: az áttelepítést. Elég volt a soproni hazaáruló némettség aknamunkájából! Elég volt abból a gyalázatos mesterkedésből, amely azt igyekezett bebizonyítani, hogy Sopron német város. Magyarokat akarunk látni Sopron német utcáin, az ő kezükbe akarjuk adni a soproni némettség földjét, szőlőit, gyümölcsöseit és velük akarjuk a nyugati határváros magyarságát teljessé tenni” – [írta 1945 májusában egy soproni lap](#), és ez szokásos hangnemnek számított. Külön pikáns, hogy a hazaárulónak nyilvánított soproni polgárság (a németeknek is legalább a fele) 24 évvel korábban Ausztria helyett a Magyarország mellett maradásra szavazott – a „leghűségesebb város” címe azonban '45-ben nem sokat ért, [hiába próbálták Sopronban](#) erre hivatkozva elérni, hogy legalább őket ne telepítsék ki.

Egy soproni német az Oedenburger Zeitung című soproni napilap olvasása közben.

Fotó: Friedrich Károly

Már az elfogadott rendelet címe („a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről”) is világossá tette, hogy kollektív felelősségre vonásról van szó, az ártatlanság vélelme helyett azt kellett megpróbálni mindenkinek bizonyítani, hogy ő nem tett semmit – de ha elvehető földje, szőlője volt, esetleg megkívánta valaki a házát, ezzel is hiába próbálkozott. A törvény szerint mindenkit áttelepítettek, aki az utolsó, 1941-es népszámláláson németnek vallotta magát vagy német volt az anyanyelve, esetleg ha németes hangzásúra változtatta vissza a nevét, netán a Volksbund vagy az SS tagja volt.

Utóbbi talán úgy hangzik, mintha tényleg nagyon durva lenne, úgyhogy tisztázzuk: a magyarországi németek többsége a világháborúban nem a magyar honvédségben, hanem, a Waffen-SS-ben szolgált – a közhiedelemmel ellentétben azonban a besorozottak kétharmada nem önként jelentkezett oda, hanem 1944-ben behívták; erről ugyanúgy nem tehetett, mint a közkatonák máshol sem. A Volksbundtagság (a '38-ban alapított, nemzetiszocialista orientációjú nemzetiségi szervezet) önmagában szintén nem sokat jelentett: bár Hitler sok „népi németnek” imponálhatott 1943-ig, amíg úgy állt a front, de a svábok többsége nem azért lépett be, mert akkora náci volt, hanem például azért, mert ez volt az államilag elismert szerveződésük, és mondjuk ők szervezték a falusi bált is mellesleg – de ez '46-ban elegendő volt az elűzéshez.

Tologatós puzzle deluxe

A németektől leginkább arra hivatkozva akartak megszabadulni, hogy a háborúban ők voltak Hitler „ötödik hadoszlopa”. Németország tényleg mocskos módon használta a kelet-európai német kisebbségeket a külpolitikájában, akiket a Lebensraum ideológiába is beépített. Más kérdés, hogy Hitlernek ellentmondásos stratégiái voltak a Baltikumtól Bácskáiig, az erdélyi szász városoktól a Volgáig élő diaszpórákkal kapcsolatban: a Németországba telepítésüket is támogatta – a besszarábiai németek tömeges dunai repatriálásának 1940-ben például [Budapest is tanúja volt](#).

Az etnikai csoportok önkényes átrakogatásának igazi mestere azonban Sztálin volt, aki a harmincas évektől [úgy deportált egész népeket oda-vissza](#), de főleg a kazahsztáni éhhalálba, mintha kihajítható és behelyettesíthető legókockákról lenne szó. És az az igazság, hogy az angolszász hatalmak sem voltak olyan nagyon a tömeges áttelepítések ellen. Az első világháború utáni görög–török népességcserét szem előtt tartva, a második világháborúhoz vezető revíziós politikákból azt a tanulságot vonták le, hogy a vegyes lakosságú, vitatott területek olyan időzített bombát jelentenek, amit jobb előre kiiktatni. Innen származik az az életveszélyes politikai mítosz, hogy a tömeges kényszermigráció még mindig a kisebbik rossz – kétségtelen, de csak ha a népiertással vetjük össze, ezt a hamis dilemmát azonban a nagyhatalmak tragikus módon a magukévá tették 1945-re.

Ennek következményeként 12-14 millió németet űztek el lakóhelyéről a világháborút követő években Kelet-Európából. A legtöbbit, úgy 7 millió embert Lengyelországból és a Baltikum térségéből, 3 milliót pedig Csehszlovákiából – ehhez képest a Magyarországról elkergetett több mint 200 ezer német még akár kevésnek is tűnhet, és Lengyelországgal és a Szudéta-vidékkel szemben nálunk legalább maradtak németek: csak a közösség felét deportálták. Ez a nemzetközi kontextus, ami nélkül a magyarországi kitelepítések sem érthetőek. Azonban ezekkel együtt sem könnyen, ugyanis egy nagyon összetett történetről van szó, ahol a kül- és belpolitikai tényezők bonyolultan és talán nem is mindig kibogozhatóan fonódnak egymásba, miközben az alapkérdés megmarad: ki és miért döntött úgy, hogy kollektív bűnbakot csinál a német polgárokból, a sváb parasztokból?

Működésben a Potsdam-csapda

Régi legenda, hogy a nagyhatalmak kényszerítették Magyarországot a kitelepítésre, mert, hogy a Potsdami konferencia rendelkezett erről. Már Rákosiék is ezzel védekeztek, de a valóságban a dokumentumokból az derül ki, hogy a szovjet és a magyar állítással ellentétben Potsdamban nem

előírták, csak jóváhagyták a kitelepítéseket. Ezzel a nyugatiak normalizálni is próbálták a szervezetlennek látszó (valójában azonban nagyrészt államilag szervezett) „vad elűzéseket”, melyek során kegyetlen módon, sok ezer ember halálát okozva hajtották nyugat felé Lengyelországból, Csehszlovákiából és Jugoszláviából a németeket. Lengyelország nyugatra tolásával a Galíciából és Volhíniából jövő lengyel menekültek számára mindenképpen „helyet kellett csinálni” – ezért és a kapcsolódó szörnyűségekért Lengyelország azóta sem kért bocsánatot.

Ez ugyanúgy szinte politikai tabu, mint a Beneš-dekrétumok kérdése a cseheknél – ez pedig már az a szál, aminek a magyar történetben is közvetlen jelentősége van. Beneš fő célja az volt, hogy az országa kevesebb legyen 3 millió szudétánémmel, ehhez pedig elnyerte a szovjet támogatást; Sztálin sem akart masszív német kisebbségeket a keleti blokkban. Csehszlovákia mellékesen [a magyaroktól is szeretett volna egy az egyben megszabadulni](#) – amihez nem jött potsdami jóváhagyás, de a felvidéki magyarok sorsa mégis összekapcsolódott a magyarországi németekével.

A németek elleni súlyos retorziók nálunk már akkor elkezdődtek, amikor megjöttek az oroszok. Kárpátaljáról és Szabolcsból 60 ezer németet hajtottak el, és vittek közülük sokakat évekre málenkij robotra – más kérdés, hogy ebbe a német nevéek és magyarok is bőven belecsúszhattak, annyira, hogy emiatt, ha óvatosan is, de [még Rákosi is tiltakozott](#) Moszkvában. A következő jogfosztást már a magyar pártok követték el. A '45 tavaszi földosztásból kihagyták a sváb gazdákat, és sokszor éppen az ő földjeiket osztották szét – ez is mutatja, hogy a németellenes intézkedések részben szociális indíttatásúak voltak: így akarták földhöz juttatni a szegényparasztságot és a földnélkülieket, miközben szavazói bázist teremtenek saját maguknak.

Kivételes alkalom

Igazán nagy lendületet az augusztusi potsdami döntés után kapott a németellenes hisztéria, ez az időszak pedig egybeesett [az itthoni parlamenti választási kampánnyal](#). Ekkor már 400-450 ezer német kitelepítéséről beszéltek – apró kalkulációs hiba, hogy ennyi német összesen nem volt az országban. A pártok közül a kommunisták és a Nemzeti Parasztpárt volt a legvehemensebb.

Nincs irgalom, nincs kegyelem. A legradikálisabb megoldást követeljük: a svábokat egytől egyig ki kell telepíteni az országból

– mondta habzó szájjal a parasztpárti Kovács Imre, kiteljesítve a népiek antiszemitizmussal vetekedő hagyományos svábellenességét. Még a szocdemek voltak a legmérsékeltebbek, de a „fasiszta módszerekre emlékeztető népcsere” miatt a lehangosabb tiltakozók a saját híveiket védő [egyházak voltak](#). „Ennek az elintézésnek módja előbb-utóbb ugyanolyan megítélésben részesül, mint amilyen megítélésben részesül ma a magyar nemzet a zsidóságnak gettóba kényszerítése miatt” – írták az evangélikusok 1946-ban.

Kitelepítés előtt álló német családok Magyarországon, 1946-ban.

Fotó: John Phillips

Id. Antall József (a miniszterelnök zsidómentőként kitüntetett apja) miniszterként felügyelte a kitelepítéseket, de nem játszott szép szerepet: „Nemzetpolitikai szempontból nem kétséges, hogy Magyarországnak érdeke, hogy minél nagyobb számban hagyják el a németek az országot. Soha nem lesz ilyen alkalom, hogy megszabaduljunk a németektől” – jelentette ki.

Ha a svábokra nem vagyunk tekintettel, legalább legyünk tekintettel magunkra, és ne felejtsük el azt, hogy a rablott holmival való élés olyan demoralizálást jelent, ami súlyosabb veszteség, mint a rablott holmi gazdasági értéke

– írta ellenben Bibó István, aki azért is óvott a kollektív felelősségre vonástól, mert ezzel jogcímet adunk a cseheknek arra, hogy „ugyanezt tegyék az alájuk került magyarokkal”.

Bár a hivatalos magyar politika arra törekedett, hogy a felvidéki magyarok kérdését leválassza a mi német politikánkról, erre a kollektív megbélyegzés után sem politikai, sem erkölcsi alapja nem volt. Ráadásul a sváb kitelepítések folytatására azért is volt elemi szükség, mert kellett a hely a Szlovákiából érkező magyaroknak – miközben az alföldi agrárproletariátus, a bukovinai székelyek és más menekültek lakhatásáról is gondoskodni kellett. Ha tetszik (nem tetszik): a szégyenletes németellenes politika maga járult hozzá a határon túli magyar kisebbség hasonló elüldözéséhez, vagyis a magyar politika a Beneš-dekrétumok forgatókönyve szerint teljesítette be saját rossz sorsát.

Jól jártak?

Jó, jó, de mit nyavalyog, akit Nyugat-Németországba telepítettek, és már a hatvanas években autóval látogatott haza? Ez a legenda az utolsó, amivel kapcsolatban érdemes most is [jelezni a fenntartásokat](#). Nem véletlenül próbáltak tízezernél is többen [visszaszökni Magyarországra](#), hazatérni a falujukba, ahonnan kiverték őket: egyrészt, az anyagi konszolidációig eltelt vagy húsz év, miközben a büszke sváb gazdáknak betanított munkásként kellett túlélniük. Másrészt: a 60 milliós NSZK-ban 1950-ban minden ötödik ember menekült volt – próbáljuk ezt elképzelni most, amikor egymilliónyi menekült kapcsán van általános válság.

Europress / Getty

Kitelepítés előtt álló sváb család (1946)

Fotó: John Phillips

A „népi németek” kulturálisan persze sokkal közelebb voltak a többségi társadalomhoz, mint mondjuk most az afgánok, de azért akkor is voltak komoly konfliktusok, és az őslakosság akkor is inkább elutasító volt, mint együtt érző. Kint a magyarországi sváb beszédet kinevették, az idegen szokásokat

lenézték. A helyiek nem örültek, hogy idegeneket ültetnek a nyakukra, úgyhogy eleinte sokan inkább azt szerették volna, ha ki sem engedik a menekülttáborokból az elűdözötteket, és előfordult, hogy csak géppisztolyos amerikai katonák kíséretében lehetett őket a kijelölt lakhelyekre bevinni.

„Mi a magyarokkal mindig jobban megértettük egymást, mint a németekkel. Amikor kitelepítettek, mi ott csak magyar cigányok voltunk” – emlékezett Bindorffer Györgyi könyvében egy német származása miatt deportált asszony. Ahogy ő mondta:

Mi svábok, jó magyarok voltunk.

Forrás: index.hu